

ni sljedbenici katoličke vjere i da teže za vlastitim posvećenjem. Ova zbirka svojim sadržajem može pomoći i u toj dužnosti da s velikom ljubavlju razmatramo o kucajima Isusova Presvetoga Srca u Istini i u skladu s učenjima Crkve.

Bojan Bijelić

Czriquenicza 1412. — Život i umjetnost Vinodola u doba pavlina (ur. Nina Kudiš i dr.), Muzej Grada Crikvenice, Crikvenica, 2012, 252 str.

Deset autora pripremalo je izložbu koja je popraćena izvrsnim katalogom pod naslovom »Czriquenicza 1412. — Život i umjetnost Vinodola u doba pavlina«. Irena Jurić, donedavno ravnateljica Muzeja Grada Crikvenice začetnica je cijeloga projekta. Katalog je dobio godišnju nagradu Hrvatskoga muzejskog društva kao najbolji izdavačko–izložbeni projekt u Hrvatskoj u 2012. godini. Glavna mu je urednica Nina Kudiš, a ocijenjen je kao dragocjen doprinos boljemu poznavanje Vinodola, njegove povijesti, kulturne i vjerske prošlosti te umjetnosti. Kao takav, može poslužiti kao polazište za buduća istraživanja i studij umjetničke i povijesne baštine crikveničkoga područja.

Autori su svojim članiema u katalogu napravili pregled ostavštine pavlina u Crikvenici i Vinodolu. *Ordo Sancti Pauli Primi Eremitae* (Red svetoga Pavla Prvog Pustinjaka) puno je ime redovničke zajednice koja godine 1412. dolazi na mjesto, danas poznato pod imenom Crikvenica. Katalogom i izložbom obrađena je tematika djelovanja i ostavštine pavlina u Vinodolu i Crikvenici, glagoljaška baština Vinodola, graditeljstvo u doba pavlina, skulptura od 15. do 18. stoljeća, slikarstvo i liturgijski pred-

meti te povijesni tekstil na području Vinodola. Na kraju se nalaze kataloški obrađene cjeline kao što su kiparstvo, slikarstvo, zlatarstvo, tekstil, keramika, isprave, knjige, numizmatika, oružje, epigrafija, etnografija. Katalogom i izložbom prikazan je duhovno i umjetnički bogat život Vinodola pod utjecajem i stalnom prijetnjom velikih povijesnih događanja kao što su osmanske opasnosti te austrijsko–mletački sukobi i razračunavanja.

Znanstveni dio o dolasku, životu i kraju boravka pavlina u Crikvenici započinje člankom koji potpisuje Ivo Mileusić, gdje se govori o posjedima crikveničkih pavlina u Vinodolu. Ime današnjega grada Crikvenice prvi se put spominje u fundacijskoj ispravi Nikole IV. Frankapana iz 1412. o osnutku pavlinskoga samostana. Nakon uvoda i opisa geografskoga, ekonomskoga i političkoga značenja Vinodola, govori o strukturi društva i ustroju vlasti, razvoju vinodolskih luka, ulozi Frankapana u Pavlinskom redu te nasljednicima Nikole IV. Frankapana koji su također nastavili biti darežljivi prema pavlinima, posebice Martin V. Frankapan. U političkim i ratnim previranjima Pavlinski red nadživio je obitelj koja je potakla njihov dolazak u Crikvenicu. Samostan u Crikvenici ukinut je kad i svi ostali samostani u Hrvatskoj, odlukom cara i kralja Franje Josipa II. 1786. godine.

Sljedeći je članak Marka Medveda, koji obrađuje crkvene okolnosti dolaska i djelovanja pavlina u Crikvenici. Pavlinski samostan u Crikvenici dvanaesti je njihov samostan na prostoru Hrvatske te pripada Krbavskoj biskupiji. Ta je biskupija nastala 1185. godine odlukom crkvenoga sabora u Splitu. Crkveno središte Vinodola u razvijenome srednjem vijeku bio je Bribir. Godine 1460. biskupsko je sjedište preneseno iz Krbave u Modruš. Po novome središtu biskupi-

ja se počela nazivati Modruškom, a njezini pastiri modruškim biskupima.

Do godine 1493. službeno im je sjedište bilo u samome Modrušu, zatim se te godine seli u Novi Vinodolski, sve do 1596. Nakon toga razdoblja dolazi pod upravu senjskih biskupa. Razdoblje do 1596. doba je u kojem Krbavska, a potom Modruška biskupija, opstoji kao samostalna dijeceza s vlastitim biskupom i biskupijskim strukturama.

Bogatom glagoljaškom baštinom koju pavlini zatječu o svome dolasku bavi se Željko Bistović u članku Glagoljaška baština Vinodola. Očuvani spomenici govore o neprekinutoj glagoljaškoj aktivnosti od polovice 14. do polovice 17. stoljeća na prostoru Vinodola. Danas su glagoljaški dokumenti raspršeni po raznim ustanovama u Hrvatskoj. Uz znanstveni pregled važnih glagoljaških dokumenata, članak je vrijedan i po ideji po kojoj bi se nedostatnost brige za ovu vrstu baštine mogla promijeniti tako da Muzej Grada Crikvenice postane trajnim utočištem barem nekih glagoljaških brevijara, blagdanara i spisa.

Marijan Bradanović govori o graditeljstvu Vinodola u doba pavlina koje započinje s pregledom arheoloških ostataka iz rimskoga razdoblja koje pavlini sasvim sigurno nalaze u nekom obliku po svome dolasku. Urbanistički promatrano, vinodolska naselja sliča krčkim kaštelima. Regionalne sličnosti prate i opće srednjovjekovne načine gradnje te se brojne paralele pronalaze od Istre prema zapadu i sjeveru, diljem kontinentalne i mediteranske Europe. Zbog povijesnih je prilika reprezentativna stambena izgradnja kroz duže vremensko razdoblje bila povezana s fortifikacijskim graditeljstvom. Iz Vinodolskoga se zakonika također saznaje o gradnji gradova kako ih Zakonik naziva. Spominju se Novi Grad, Ledenice, Bribir, Grižane, Drivenik, Hreljine, Bakar, Trsat i Grobnik. Osim o gradovima,

autor govori o posebnostima crkvene i samostanske gradnje.

Ivan Braut daje pregled skulptura 15. i 16. stoljeća na prostoru Vinodola koje prema autorovim riječima pokazuju malobrojna i fragmentarno očuvana ostvarenja; tek su iznimno iznadprosječnih likovnih dosega, a češće osrednje ili lošije kvalitete. »Unatoč tomu, riječ je o vrijednim svjedocima prošlih izgubljenih prostora, vremena i ljudi.«

Damir Tulić kronološki nastavlja na prethodni članak osvrtno na skulpturu i altaristiku u vinodolskome kraju u 17. i 18. stoljeću.

Nina Kudiš posvetila je svoj članak slikarstvu u Vinodolu. Najslavniji je sitnoslikar, naravno, Julije Klović. Venecijanski poticaji vidljivi su u slikama kao što je Bogorodica s Djetetom iz župne crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije koja datira u vrijeme osnutka samostana. U vremenskim razmacima venecijanski su poticaji nastavljali dolaziti na prostor Vinodola. Poliptih iz crkvice svetih Fabijana i Sebastijana u Novom Vinodolskom (1511) jedina je sačuvana oltarna slika iz vremena 15. i 16. st.

Mateja Jerman obrađuje liturgijske predmete od plemenitih metala na području Vinodola. Sačuvani se predmeti dijele na radove umjetničkoga obrta nastale u zlatarskim središtima Mletačke Republike ili Habsburškoga Carstva. S obzirom na geografski položaj Vinodola, utjecaji su potpuno razumljivi: sa zapadne strane Mletačka je Republika posjedovala kvarnerske otoke, dok su sa sjeverozapadne strane Kranjskom, Štajerskom te sve do grada Rijeke vladale vlastelinske obitelji germanskoga podrijetla. Vodeću ulogu kao naručitelji svakako su imali knezovi Krčki (Frankapani). U izložbi i katalogu pažnja je posvećena relikvijarima sv. Uršule (pet komada) koji su istaknuti kao posebnost vinodolskoga kraja.

Iva Jazbec bavi se vrlo zanimljivom temom povijesnih tekstila na području Vinodola. Liturgijski se tekstil svrstava u četiri opće kategorije: donja liturgijska odjeća, gornja liturgijska odjeća, liturgijsko odnosno svećeničko znakovlje i liturgijska oprema oltara, tabernakula i kaleža.

Tea Rosić, kustosica Muzeja grada Crikvenice, objašnjava kako je došlo do zamisli do ostvarenja izložbe *Czriquenicza 1412. — Život i umjetnost Vinodola u doba pavlina*.

Posebnost je projekta što su u nj ravnoopravno uključeni iiskusni i mladi znanstvenici i stručnjaci, što je rezultiralo katalogom izrađenim po svim kriterijima suvremene znanstvene metodologije. Katalog je vrijedan ne samo kao pregled povijesti Crikvenice i Vinodola, nego na jednome mjestu sažima i značaj hrvatske baštine u doba pavlina. Pavlini kao nositelji kulture i vjere utjecali su na mnoge strukturalne promjene u svijesti svojih suvremenika, što je istaknuto ovom publikacijom. Prostor na kojem je živio Julije Klović i na kojem je napisan Vinodolski zakonik dobio je još jedan medij za vrednovanje njegove bogate baštine. Na kraju se može reći da je impozantan jubilej grada Crikvenice popraćen hvalevrijednim projektom koji su prepoznale i struka i publika.

Ivana Ožanić Roguljić

Goran Ivanišević, *Marijan Gajšak: Prilozi za životopis*, Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013, 418 str.

»Marijan Gajšak bio je hrvatski intelektualac, isusovac, svećenik i svestrani likovni umjetnik — kipar, slikar, vitrajist, ikonopisac, a posjedovao je i lijep tenorski glas i druge darove Duha Svetoga. Posljednjih nekoliko godina raste

i zanimanje za njegovo likovno stvaralaštvo koje je rezultiralo objavljivanjem likovne monografije 'Marijan Gajšak. Sakralna umjetnost' 2010. godine.«

Ovim biranim riječima autor u predgovoru opisuje p. Marijana Gajšaka kojega je osobno poznao. Knjiga G. Ivaniševića rezultat je obrade građe raznovrsne literature i građe o ovome svestranom svećeniku–isusovcu. U njoj su prikazani osnovni životopisni podaci, podaci o školovanju, likovnoj i pjevačkoj djelatnosti. U drugome je dijelu knjige reproduciran izbor iz Gajšakovih objavljenih i rukopisnih djela uz nekoliko pisama.

Knjiga je grafički i vizualno dobro opremljena kako i dolikuje djelu ove vrste. Upotunjena je mnogobrojnim fotografijama (ukupno 40) koje prate život i djelo p. Marijana Gajšaka od njegovih mladih dana, preko školovanja i konačno svećeništva u kojem je na poseban način došla od izražaja njegova ljubav prema crkvenome Istoku. Tu su još i fotografije njegova likovnog stvaralaštva.

Pater Marijan Gajšak rođen je 18. kolovoza 1944. u župi Klanjec u Hrvatskome zagorju. U novicijat Družbe Isusove stupio je 30. srpnja 1961. u Zagrebu. Za svećenika je zaređen 24. lipnja 1973. Nakon završenih studija i redovničke formacije 1979. godine dolazi u malo sjemenište na Fratrovac te tada počinje njegov specifični apostolat umjetničkoga stvaralaštva na polju kiparstva i slikarstva. O tom razdoblju postoje i svjedočanstva njegove subraće isusovaca koja su također donesena u ovoj monografiji. Umro je 6. veljače 1993. Bio je Božji čovjek vrijedan spomena i boljega poznavanja. Na obljetnicu njegove smrti 2011. godine služena je liturgija u klanječkoj župnoj crkvi, a dan ranije predstavljena je ova monografija.

Posebnu njegova ljubav prema kršćanskome Istoku moguće je isčitati iz